

СИСТЕМИ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ, ЙОГО ОСНОВНІ ЕТАПИ ПОБУДОВИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

MANAGEMENT SYSTEMS, ITS MAIN STAGES OF CONSTRUCTION AT THE ENTERPRISE

Полянська О.А.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри бухгалтерського обліку,
Львівський торговельно-економічний університет

Чабанюк О.М.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри бухгалтерського обліку,
Львівський торговельно-економічний університет

Кузьмінська К.І.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри бухгалтерського обліку,
Львівський торговельно-економічний університет

Polyanska Olena

Candidate of Economics,
Associate Professor of the Department of Accounting,
Lviv University of Trade and Economics

Chabanyiuk Odarka

Candidate of Economics,
Associate Professor of the Department of Accounting,
Lviv University of Trade and Economics

Kyzminska Kateryna

Candidate of Economics,
Associate Professor of the Department of Accounting,
Lviv University of Trade and Economics

У статті розглянуто системи управлінського обліку як провідного елементу у низці чинників, що впливають на ефективне управління підприємством. Узагальнено класифікацію систем управлінського обліку. Дано характеристику таких систем управлінського обліку, як: комплексний облік; локальний (диференційований облік); оперативний облік; стратегічний облік; моністична (інтегрована, одноколова) система; замкнута (автономна, двоколова) система; облік фактичних даних; облік нормальних (стандартних) даних; облік за повними затратами; облік змінних затрат (маржинальний облік). Звернено увагу на те, що вибір підприємствами тієї чи іншої системи управлінського обліку залежить, насамперед, від розмірів підприємства, інформаційних потреб керівництва та зовнішніх споживачів, різноманітності видів діяльності підприємства, можливості охопити чинним планом рахунків усі необхідні для аналізу та контролю боки діяльності підприємства. Означено етапи впровадження системи управлінського обліку на підприємстві.

Ключові слова: облік, управлінський облік, системи управлінського обліку, класифікація систем управлінського обліку, етапи управлінського обліку, управління, підприємство, бізнес-процес, концепції управлінського обліку, стандарти управлінського обліку.

В статье рассмотрены системы управленческого учета как ведущего элемента в ряде факторов, влияющих на эффективное управление предприятием. Проведен обзор классификации систем управленческого учета. Дана характеристика таких систем управленческого учета, как: комплексный учет; локальный (дифференцированный учет); оперативный учет; стратегический учет; монистическая (интегрированная, одноколовая) система; замкнутая (автономная, двуколовая) система; учет фактических данных; учет нормальных (стандартных) данных; учет по полным затратам; учет переменных затрат

(маржинальний учет). Решение о конфигурации системы управленческого учета должен принимать руководитель предприятия исходя из имеющейся потребности в информации и финансовых возможностей, которые могут быть использованы для построения внутренней информационной системы. Обращено внимание на то, что выбор предприятиями той или иной системы управленческого учета зависит, прежде всего, от размеров предприятия, информационных потребностей руководства и внешних потребителей, разнообразия видов деятельности предприятия, возможности охватить действующим планом счетов все необходимые для анализа и контроля стороны деятельности предприятия. Отмечены этапы внедрения системы управленческого учета на предприятии.

Ключевые слова: учет, управленческий учет, системы управленческого учета, классификация систем управленческого учета, этапы управленческого учета, управление, предприятие, бизнес-процесс, концепции управленческого учета, стандарты управленческого учета.

The article deals with the systems of managerial accounting as a leading element in a number of factors that influence the effective management of the enterprise. Attention is drawn to the peculiarities of management accounting system at the enterprises is established in close relationship and which cover all levels of organizational structure of the management. The classification of management accounting systems is generalized. The following systems of managerial accounting are singled out: integrated accounting; local (differential accounting); operational accounting; strategic accounting; monistic (integrated, single-arm) system; closed (autonomous, two-circle) system; accounting of actual data; accounting of normal (standard) data; accounting at full cost; accounting for variable costs (margin account). The practical implementation of an effective system of managerial accounting allows you to optimize the system based on a preliminary analysis of the organizational structure of the enterprise, but also its business processes. In accordance with realizable calculations, managers make a decision in relation to the volume of product and their realization for the provision of profitable activity of the enterprise. Attention is drawn to the fact that the choice of enterprises of a management accounting system depends primarily on the size of the enterprise, the information needs of management and external consumers, the variety of activities of the enterprise, the ability to cover the current plan of accounts all necessary for the analysis and control of the enterprise. This will ensure the establishment of recommendations and enforcement of control measures into the management accounting system at enterprises established in close relationships and which covers all levels of organizational management structure. Therefore, the system of management accounting is also complex and involves a large number of elements, characterized by sufficient scope of information. When establishing the management accounting system of the enterprises is essential to established in close relationship and cover all levels of organizational structure of the management and to develop internal reporting of the enterprise and the form of the original documents that cover all stages of the production process. The stages of implementation of the management accounting system at the enterprise are described.

Key words: accounting, management accounting, systems of managerial accounting, classification of management accounting systems, stages of managerial accounting, management, enterprise, business process, concepts of managerial accounting, standards of managerial accounting.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Прискорення розвитку науково-технічного прогресу та впровадження сучасних технологій, ускладнення господарських відносин, поглиблення комерційно-інтеграційних процесів та диверсифікація змін на економічних ринках, а також проведення сучасних реформ в економіці України викликають необхідність запровадження нових, більш ефективних форм управління і, відповідно, нових інформаційних систем, які його обслуговують. За сучасних умов інформація стає провідним елементом у системі чинників, які впливають на ефективне управління підприємством. Саме управлінський облік покликаний надавати необхідну інформацію в режимі реального часу та реальної цінності так, щоб менеджери підприємства могли приймати обґрунтовані управлінські рішення. Отже, система управлінського обліку є чи не ключовим чинником виживання підприємства у сучасному конкурентному середовищі світового класу. Слід зазначити, що втрати від прийняття неправильних рішень унаслідок

використання інформації низької якості здебільшого призводять до втрати конкурентних позицій та кризового стану суб'єкта підприємницької діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Значний внесок у розвиток системи управлінського обліку діяльності підприємств зробили такі вчені: В.І. Бачинський [1], О.Є. Власова [2], С.Ф. Голов [3], О.В. Карпенко [4], Д.В. Карпенко [4], М.В. Корягін [5], П.О. Куцик [1; 6], Ф.Ф. Макарук [6], Л.В. Нападівська [7] та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. З урахуванням результатів досліджень та з визнанням вагомого внеску проведених досліджень науковців доцільно зауважити, що потребують удосконалення питання визначення систем управлінського обліку, його основних етапів побудови на підприємстві. Актуальність розв'язання означених проблем обґрунтовує тематику та цільове спрямування наукового дослідження.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є теоретичне узагальнення систем управлінського обліку, проведення їх класифікацій, викладення порядку записів господарських операцій на рахунках управлінського та фінансового обліку за інтегрованою (монестичною, одноколовою) та автономною (замкнутою, двоколовою) системою обліку з урахуванням основних етапів запровадження системи управлінського обліку на підприємстві.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Кожен суб'єкт господарювання самостійно приймає рішення щодо необхідності

впровадження на підприємстві тієї чи іншої системи управлінського обліку (табл. 1).

Конкретна специфіка умов, в яких функціонує кожне підприємство, впливає на вибір тих альтернатив, які найкраще дають змогу досягти мети організації, тому мета формування системи управлінського обліку може ставитися як у глобальному широкомасштабному вигляді, так і достатньо вузько. Наприклад, це може бути комплексна інформаційна система, яка забезпечує менеджерів на всіх рівнях управління необхідною інформацією про стан кожної з основних функціональних сфер. Разом із тим це може бути й локальна система, спрямована на

Таблиця 1

Класифікація систем управлінського обліку

Класифікаційні ознаки	Вид системи управлінського обліку	Характеристика системи управлінського обліку
1. Обсяг обробки інформації для управління	Комплексний облік	Облік на регулярній основі, що включає: вимірювання, оцінку та контроль витрат за процесами постачання, складування та реалізації; групування витрат за статтями та елементами, місцями виникнення, носіями витрат; складання внутрішньої звітності за термінами, змістом і періодичністю надання для задоволення користувачів із метою оцінки діяльності структурних підрозділів та підприємства
	Локальний (диференційований облік)	Зміст обліку залежить від поставлених завдань. Завдання проблемного обліку вирішуються на основі фактичних даних виробничого обліку за допомогою методів програмування, нормування, планування, прогнозування, економічного аналізу, контролю та регулювання. Формує інформацію про економічну, технологічну, конструктивну і організаційну підготовку виробництва; оцінку та обсяги реалізації продукції; управління запасами, раціональність витрачання виробничих ресурсів тощо
2. Мета та завдання менеджменту	Стратегічний облік	Орієнтований на інформаційне забезпечення вищого рівня управління та визначення перспектив розвитку підприємства
	Оперативний облік	Забезпечує максимально ефективне досягнення цілей короткострокового періоду
3. Технологія відображення на рахунках управлінського та фінансового обліку	Монестична (інтегрована, одноколова) система	Управлінський облік формується на основі взаємодії з фінансовим. План рахунків для управлінського обліку прив'язаний до рахунків фінансового обліку, існує прямий та зворотний зв'язок на рахунках
	Замкнута (автономна, двоколова) система	Передбачає відокремлене створення фінансового та управлінського обліку. План рахунків для управлінського обліку розроблено без прив'язування до рахунків фінансового обліку. Весь обліковий процес організований орієнтовано на потреби виробництва
4. Оперативність обліку та контролю даних	Облік фактичних даних	Передбачає використання методу обліку фактично використаних ресурсів і визначення фактичної собівартості та результатів від реалізації продукту
	Облік нормальних (стандартних) даних	Передбачає розроблення стандартів (норм) витрат за всіма видами ресурсів, складання стандартної (нормативної калькуляції), облік за стандартами (нормам) з виділенням відхилень
5. Повнота враховуваних витрат	Облік за повними затратами	Передбачає визначення собівартості продукції на основі всіх виробничих витрат
	Облік змінних затрат (маржинальний облік)	Передбачає визначення обмеженої (скороченої) собівартості

вирішення невеликого кола окремих завдань. Ними можуть бути:

- управління товарними запасами;
- контроль грошових потоків;
- підвищення віддачі від вкладеного капіталу;
- планування раціонального завантаження обладнання та контроль над його використанням;
- контроль діяльності відділу збуту.

Рішення щодо конфігурації системи управлінського обліку повинен приймати керівник підприємства виходячи з наявної потреби в інформації і фінансових можливостей, які можуть бути використані для побудови внутрішньої інформаційної системи. Побудова комплексної системи управлінського обліку чи локальної передбачає визначення таких моментів: принципів формування фінансових і операційних управлінських звітів, методів групування та оцінки управлінських даних, методів аналізу даних, принципів відображення поточних операцій в управлінському плані рахунків або/і бюджетних статтях.

Вибір підприємствами тієї чи іншої системи управлінського обліку залежить насамперед від розмірів підприємства, інформаційних потреб керівництва та зовнішніх споживачів, різноманітності видів діяльності підприємства, можливості охопити чинним планом рахунків усі необхідні для аналізу та контролю боки діяльності підприємства.

У світовій практиці існує два варіанти організації управлінського обліку в системі рахунків:

- інтегрована (монестична, одноколова);
- автономна (замкнута, двоколова).

Інтегрована система застосовується в англійських країнах, автономна ж притаманна країнам Європи. Автономна система дає можливість урахувати різноманітні цілі і завдання обох частин бухгалтерського обліку. Даний порядок і організація бухгалтерського обліку називаються двоколовою системою – системою наскрізного фінансового і управлінського обліку. Якщо ж метою є підкреслити взаємозв'язки між обома частинами бухгалтерського обліку і поєднати їх відповідно до принципів подвійного бухгалтерського обліку, то необхідно впроваджувати одноколову систему єдиного фінансового і управлінського обліку. Для інтегрованої системи властивим є застосування контрольного рахунку, у межах автономної системи використовуються рахунки-екрани.

Інтегрована система, по-перше, забезпечує зв'язок управлінського обліку з фінансовим у межах єдиного плану рахунків. По-друге, відзначається тим, що рахунки управлінського обліку мають пряму кореспонденцію з контрольними рахунками. В інтегрованій системі зв'язок між двома системами обліку здійснюється за допомогою рахунків 7-го, 8-го та 9-го класів (рахунків доходів та витрат). Рахунки фінансового обліку кореспондують із рахунками управлінського обліку в межах однієї системи в загальному плані рахунків. В автономній системі управ-

лінський облік повністю виділяється з фінансового за допомогою рахунків-екранів (дзеркальних рахунків). Для управлінського обліку створюється свій спеціальний план рахунків, а зв'язок із фінансовим обліком здійснюється за допомогою рахунків-екранів. Рахунки-екрани використовуються для перенесення сальдо з управлінського обліку на рахунок фінансового. Ще однією системою є ведення управлінського обліку без застосування подвійного запису. У такої системи теж є свої переваги. Її набагато легше застосовувати, ніж автономну чи інтегровану, на невеликих підприємствах.

На відміну від бухгалтерського обліку, який ведеться на підприємстві з моменту його заснування, управлінський облік, як правило, впроваджується на підприємство, яке вже досягло певного рівня розвитку, в якого вже сформовано внутрішні і зовнішні зв'язки, функціонують визначені бізнес-процеси. Тому впровадження та організація системи управлінського обліку на підприємстві – складний і багатаетапний процес, який не обмежується вирішенням лише «облікових» проблем (рис. 1).

Побудова ефективної системи управлінського обліку передбачає попередній аналіз організаційної структури, підприємства, його бізнес-процесів для продукування рекомендацій та здійснення контрольних заходів щодо реорганізації та реконструктуризації окремих бізнес-процесів, сегментів бізнесу і бізнесу в цілому, а також удосконалення системи управління, яка застосовується на підприємстві. Під час опису бізнес-процесів та подальшого їх моделювання можна використовувати технології діаграм IDEF0, IDEF3, методи DFD, Oracle, BAAN, ARIS. Це дасть змогу на початковому етапі оцінити їхню ефективність, визначити проблемні («вузькі») місця в їх функціонуванні (дублювання відповідальності та функцій, документів або ж відсутність необхідних дій, документів).

У процесі діагностики бізнес-процесів виявляється необхідність і в корегуванні організаційної структури підприємства. Для якісної організації бізнес-процесів може виникнути необхідність у нових структурних підрозділах, яких раніше не було на підприємстві. Разом із тим деякі підрозділи потребують об'єднання, щоб виключити можливість дублювання функцій і відповідальності. Потрібно розуміти, що впровадження системи управлінського обліку здебільшого призводить до серйозних змін на підприємстві, іноді навіть до реінжинірингу підприємства та зміни чинної на підприємстві моделі управління.

Зазвичай зміни організаційної структури підприємства потребують значних зусиль і часу, тому вони проводяться лише у виняткових ситуаціях, пов'язаних, наприклад, зі зміною профілю діяльності підприємства або його спеціалізації. Проте у цьому разі мета реконструкції – зробити організаційну структуру схемою управління. Це

Дії, спрямовані на впровадження системи управлінського обліку		Чинники, що аналізуються та приймаються до уваги		
Етапи впровадження системи управлінського обліку	Етап 1	Діагностика внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства	Діагностика зовнішнього середовища	економічний
				політичний
				юридичний
				фізичний
				соціокультурний
				людські ресурси
			Діагностика бізнес-процесів	види діяльності
				ринки збуту
				товарна стратегія
				маркетингова стратегія
	Діагностика організаційної структури	централізована чи децентралізована форма організації структурних підрозділів		
		структурні підрозділи (завдання, які ставляться, функції, які виконуються, кількість працівників)		
		вертикальний чи горизонтальний зв'язок між структурними підрозділами		
	Виявлення елементів існуючого на підприємстві внутрішнього обліку	форма ведення обліку		
		інформаційні потоки		
		користувачі інформації		
		пакет звітності		
		спеціаліст(ти), що здійснює(ють) облік		
		інформаційні потреби менеджменту		
	Етап 2	Реорганізація бізнес-процесів та реінжиніринг організаційної структури підприємства, виділення фінансових центрів відповідальності		
	Етап 3	Постановка завдань, що стоять перед управлінським обліком	стратегічна мета підприємства	
			бізнес-процеси, що існують на підприємстві	
			організаційна структура підприємства, в тому числі ФЦВ	
			інформаційні потреби менеджерів	
			проблемні (вузькі) місця в діяльності підприємства, які потребують особливої уваги	
	Етап 4	Вибір оптимальної моделі управлінського обліку (локальної чи комплексної)	стратегічна мета підприємства	
			інформаційні потоки	
			завдання, що стоять перед управлінським обліком	
			наявність ресурси	
			наявність висококваліфікованих спеціалістів та готовність персоналу до змін у системі управління	
	Етап 5	Розроблення моделі управлінського обліку	методика ведення управлінського обліку	
			методологія ведення управлінського обліку	
			організаційне забезпечення процесу управлінського обліку	
	Етап 6	Впровадження системи, консультативний супровід	функціонування системи управлінського обліку	
			результати діяльності системи управлінського обліку	
	Етап 7	Коригування системи та контроль над її функціонуванням	функціонування системи управлінського обліку	
			результати діяльності системи управлінського обліку	

Рис. 1. Етапи впровадження системи управлінського обліку на підприємстві

означає, що повинна відслідковуватися система прийняття рішень керівниками різних рівнів. Також повинні бути зрозумілі механізми контролю і звітності. При цьому чітко визначаються основні завдання і відповідальність структурних підрозділів. Разом із тим відкоригована органі-

заційна структура підприємства повинна забезпечувати інформаційну взаємодію підрозділів.

Основними організаційними документами, які фіксують зміни, є Положення про організаційну структуру та посадові інструкції. Основними результатами цього етапу є визначення

організаційної структури підприємства, основних блоків, що її становлять, їхніх функцій і напрямів діяльності, а також узгодження основи структурних рішень для побудови системи управлінського обліку. Поряд із незначною, а інколи і значною реорганізацією організаційної структури підприємства, виникає потреба у створенні «фінансової структури».

Результативним документом, який регламентує організацію фінансової структури підприємства, роль, відповідальність і повноваження керівників різних центрів, є Положення про фінансову структуру підприємства. Основними організаційними документами, які регулюють та регламентують діяльність системи управлінського обліку на підприємстві, є:

1. П(С)УО.
  2. Робочий план рахунків або/і перелік статей бюджету.
  3. Класифікатори, довідники.
  4. Альбоми форм первинних документів, форм накопичувальних реєстрів, форм звітів
  5. Порядок та правила документообігу
- Внутрішні положення (стандарти) управлінського обліку можуть ґрунтуватися на стандартах управлінського обліку, розроблених Інститутом управлінських бухгалтерів США.

Стандарти управлінського обліку (SMA) утворюють повний і досить логічний набір моделей побудови систем обліку, що задовольняють вимоги всіх концепцій управлінського обліку, які містяться в рекомендаціях Інституту управлінських бухгалтерів США.

Система стандартів управлінського обліку (SMA) відображає такі особливості сучасної стандартизації обліку для управлінських цілей:

– створена система стандартів відповідає вимогам несуперечності, комплексності, логічності, повноти, єдності оформлення і стилю викладу;

– об'єктами управлінського обліку є не тільки витрати, а й інформація про всі об'єкти фінансового обліку (всі видів активів, зобов'язань, капіталу, доходів та витрат), а також дані позаоблікового характеру (довгострокові прогнози, якісні характеристики об'єктів, подій і навіть персоналу та ін.);

– розширення об'єктної сфери управлінського обліку наближає його до вимог теорії і практики прийняття управлінських рішень, що базуються на різноманітних за характером даних із різним ступенем імовірності та критичності для керованого об'єкта і керуючого суб'єкта;

– положення орієнтовані як на функціональні аспекти обліку (відображені окремі напрями, прийоми і етапи управлінського обліку), так і на його об'єктні аспекти (присвячені особливостям управлінського обліку окремих об'єктів: фінансових інструментів, різних видів витрат, обладнання, грошових коштів тощо). Зазначені підходи використані в кожному стандарті;

– прикладний характер рекомендацій – усі положення базуються на практиці провідних організацій і розробках авторитетних учених;

– для багатьох етапів облікових, контрольних та аудиторських робіт запропоновано кілька альтернативних або частково альтернативних варіантів, для кожного з яких дано огляд можливостей і обмежень їх застосування;

– диспозитивний характер положень: прийняття рішення про використання положень приймається конкретно фірмою самостійно. Вибір методик управлінського обліку також проводиться інсайдерами фірми (менеджерами, економістами, бухгалтерами, контролерами та іншими співробітниками, наділеними відповідними повноваженнями);

– управлінський облік, управлінський (внутрішній) аудит і управлінський аналіз розглядаються як єдина система внутрішнього інформаційного забезпечення управління фірмою;

– облік, аудит і аналіз здійснюються безперервно і взаємопов'язано, для забезпечення ефективного управління, жоден з етапів і функцій цих напрямів діяльності не повинен виключатися.

Для розроблення моделі управлінського обліку конкретного підприємства потрібно приблизно три місяці, а подальша адаптація підприємства до нових компонент у системі управління має термін не менше одного року. Тому необхідним є регламент впровадження системи управлінського обліку на підприємстві. Необхідно запровадити також дієву систему контролю, яка б виявляла «вузькі» місця у функціонуванні управлінського обліку.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, у світовій практиці існує два варіанти організації управлінського обліку в системі рахунків: інтегрована (монестична, одноколова) й автономна (замкнута, двоколова) системи обліку. Інтегрована система передбачає пряму кореспонденцію рахунків фінансового та управлінського обліку в межах однієї системи в загальному плані рахунків. В автономній системі управлінський облік повністю виділяється з фінансового за допомогою рахунків-екранів. Для управлінського обліку створюється свій спеціальний план рахунків, а зв'язок із фінансовим обліком здійснюється за допомогою рахунків-екранів. Вибір підприємствами тієї чи іншої форми організації залежить насамперед від розмірів підприємства, інформаційних потреб керівництва та зовнішніх споживачів, різноманітності видів діяльності підприємства, можливості охопити чинним планом рахунків усі необхідні для аналізу та контролю боки діяльності підприємства. Побудова системи управлінського обліку базується на концепції децентралізації управління і виділенні центрів відповідальності (а також їх класифікація і розподіл за рівнями управління) в межах організаційної структури підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Куцик П.О., Бачинський В.І., Полянська О.А. Управлінський облік операційної діяльності підприємств оптової торгівлі : монографія. Львів : Растр-7, 2015. 312 с.
2. Власова О.Є. Організація управлінського обліку (на прикладі підприємств олійножирової галузі) : авто-реф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.04. Харків, 2003. 17 с.
3. Голов С.Ф. Управлінський облік. Київ : Центр навчальної літератури, 2018. 400 с.
4. Карпенко О.В., Карпенко Д.В. Управлінський облік : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 296 с.
5. Корягін М.В. Бухгалтерський облік у системі управління вартістю підприємства: теоретико-методологічні концепції : монографія. Львів : Львівська комерційна академія, 2012. 389 с.
6. Куцик П.О. Облік діяльності ринків за центрами відповідальності: організаційно-методичний аспект. *Вісник Львівської комерційної академії*. 2011. Вип. 34. С. 158–163.
7. Нападовська Л.В. Управлінський облік : підручник. Київ : КНТЕУ, 2010. 648 с.
8. Полянська О.А., Чабанюк О.М., Кондрич С.В. Управлінський облік товарних запасів: напрями удосконалення методики. *Економіка та суспільство*. 2018. № 19. URL: <http://economyandsociety.in.ua> (дата звернення: 02.04.2019).
9. Чабанюк О.М., Мединська Т.В. Облік та оподаткування в системі управління підприємством. *Економіка та суспільство*. 2017. № 11. URL: <http://economyandsociety.in.ua> (дата звернення: 02.04.2019).
10. Чабанюк О.М., Кузьмінська К.І. Облік і оподаткування у торгівлі та підприємствах ресторанного бізнесу : навчальний посібник. Київ : Алерта, 2019. 214 с.